

ALÓRE

ILORIN JOURNAL OF THE HUMANITIES

Vol. 34, 2025

ISSN 0794-4551

Alóre: Ilorin Journal of the Humanities publishes papers of about 6000 words from any relevant discipline in the humanities. The journal is published in English, but contributions may be made in other languages. For details, see Notes for Contributors.

Faculty of Arts, University of Ilorin, Nigeria,
2025

Published by:
The Faculty of Arts, University of Ilorin, once a year.

Subscription Rates Per Annum:

	USA	CANADA	UK	EUROPE
Individual:	\$27	C\$30	£12	€18
Institutions:	\$37	C\$38	£20	€25

All orders and remittances should be sent to:

The Editor-in-Chief:
Alóre: Ilorin Journal of the Humanities,
Faculty of Arts,
University of Ilorin, Nigeria.

Editor-in-Chief

Professor Gbenga A. Fakuade

gbengusfakus@yahoo.com

fakuade.ag@unilorin.edu.ng

Secretary

Dr. F.R. Aliyu Ibrahim

Treasurer

Prof. H.O. Adeosun

Members

Prof. S.O. Aghalino

Prof. A.A. Abdussalam

Prof. R.I. Adebayo

Dr. A. Sani-Suleiman

Dr. O. Ojedirin

CONSULTING EDITORS

Professor Domwini D. Kuupole

University of Cape Coast, Ghana

Professor Osayimwense Osa

Virginia State University, USA

Professor Musiliu Tayo Yahaya

University of Jos, Nigeria

Professor Akintunde Akinade

Georgetown University, Qatar

Professor John Emenugwen

University of Port-Harcourt, Nigeria

Professor Akintunde Akinyemi

University of Florida in Gainesville, USA

Notes for Contributors

1. Contributions should be about 6,000 words. They are to be typed double-spaced on one side of the page with adequate margins. Three copies are to be submitted, and postage should be enclosed if return of paper is requested. Papers can also be sent online to the Editor-in-Chief.
2. The following details should be noted on paper format:
 - a. An abstract not more than 200 words should accompany each paper.
 - b. Manuscripts should conform with American Psychological Association (APA) referencing style, 6th edition.
 - c. Font should be Times New Roman, size 11.
 - d. Individual authors warrant that their contributions are original, and will not infringe upon any copyright or property rights of others, and that the works do not contain anything that violates right of privacy.

The Editor-in-Chief

Alóre: Ilorin Journal of the Humanities

Department of Linguistics and Nigerian Languages

Faculty of Arts.

Notes on Contributors

1. Professor Abiodun Afolabi is in the Department of History and International Studies, University of Ilorin, Nigeria.
2. Oyedele Oluokun is a PhD Student in the Department of African History, University of Mississippi, USA.
3. Dr. Olaribigbe, Olajumoke Eyitayo is the Director of Information, Oyo State House of Assembly.
4. Edosa James, Edionhon is a lecturer in the Department of Linguistics Studies, University of Benin, Nigeria
5. Dr. Osayimwese Violet Evbayiro is a lecturer in the Department of Linguistics Studies, University of Benin, Nigeria.
6. Dr. Adeniyi Oluwole Meleki is a lecturer in the Department of Religions, University of Ilorin, Nigeria.
7. Dr. Benedicta Adeola Ehanire is a Senior Lecturer in the Department of English and Literature, University of Benin, Nigeria.
8. Dr. Augustine Aikoriogie is a Senior Lecturer in the Department of English and Literature, University of Benin, Nigeria.
9. Dr. Esther Iria Jamgbade is an Associate Professor in the Department of English and Literature, University of Benin, Nigeria.
10. Dr. Ibitoye-Ayeni, Naomi Kehinde is a lecturer in the College of Agriculture, Division of Agricultural Colleges, Ahamadu Bello University, Kabba, Nigeria.
11. Dr. Patrick, Charles Alex is a lecturer in the Department of English and Literary Studies, Osun State University, Osogbo, Nigeria.
12. Professor Zebulun Chukwudi Iwuala is in the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Nigeria.
13. Dr. Gloria Ngozi Ugbor is a lecturer in the Department of Arts Education/Centre for Igbo Studies, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria.
14. Sidi Ahmed Jallow is a Postgraduate Student in the Department of History and International Relations, University of Ilorin, Nigeria.
15. Babatunde, Christiana Taiwo is a lecturer in the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Nigeria.

16. Dr. Muritala Imam Akeyede is a lecturer in the Arabic Department and Translational Studies, University of Ilorin, Nigeria.
17. Dr. Saudat Adebisi Hamzat is a Senior Lecturer in the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Nigeria.

TABLE OF CONTENTS

A Historical Appraisal of the Executive/Legislative Relations in Nigeria’s First Republic Oyedele Oluokun & Abiodun S. Afolabi	1-17
Representation of Social Values and Norms in Proverbs Used by Yoruba Popular Music OLARIBIGBE, Olajumoke Eyitayo	18-30
The Morphology of Edo Ideophones Edosa James, Edionhon & Osayimwese Violet, Evbayiro	31-48
The Importance of Marriage and Religion in a Multi-Religious Contemporary Nigerian Society: A Comparative Analysis Adeniyi Oluwole MELEKI	49-64
The English Language Question and the Relevance of Nigerian Literary Writers in a Multilingual Society EHANIRE, Benedicta Adeola & AIKORIOGIE, Augustine	65-79
Dramatic Exploitation of Folklore in Sam Ukala and Clement Odia’s Dramaturgy Esther Iria Jamgbadi	80-97
Narrating Domestic Brutality, War and Traumatic Episodes in China Keitetsi’s <i>Child Soldier</i> Ibitoye-Ayeni, Naomi Kehinde	98-106
The Aged and Erotic Rights: A Critical Reflection on Sexual Proverbs in Abimbola Adelakun’s under <i>The Brown Rusted Roofs</i> PATRICK Charles Alex	107-120
Nnyefe Nka Akaorù N’aka Ùmụakwùkwọ Sekòndrị Site N’egwu Ndị Igbo Na Mmeremme Omenala Maka Nkwùdosike Òkwa Akụnụba Ga- Adị Òkpùtọrọ Òkpù (<i>Imparting the entrepreneurial mindsets and skills from Igbo music and cultural practices among secondary school students for sustainable development</i>) Zebulon Chukwudi Iwuala & Gloria Ngozi Ugbor	121-133

Nationalist Trajectories and Divergent Outcomes in Guinea
and Eastern Europe, 1958-1991

Sidi A. Jallow & Abiodun S. Afolabi

134-157

Yorùbá Philosophical Synthesis in Selected Poems of
Túnjì Ọpádòtun and Adébóyè Babalọlá

BABÁTÚNDÉ, Christiana Táíwò

158-176

Ojú Àmúwayé Akinwùmí IṣọLá Àti Adébáyọ Fálétí Nípa
Ìmúnisìn Nínú Eré-Onítàn *Abẹ Aàbò Àti Idààmú Páàdì*
Minkáilù Ní Ìlànà Tíọ̀rì Aṣàtakò Ìmúnisìn

Hamzat, Saudat Adebisi O.

177-189

التَّصْوِيرُ الْبَلَاغِي فِي شِعْرِ أُرَيْي: دراسة تحليلية بلاغية في النماذج المختارة

190-220

الدكتور مرتضى الإمام أكبيدي

**OJÚ ÀMÚWAYÉ AKINWÙMÍ IṢÒLÁ ÀTÍ ADÉBÁYÒ FÁLÉTÍ NÍPA
IMÚNISÌN NÍNÚ ERÉ-ONÍTÀN ABÉ AÀBÒ ÀTÍ IDÀÀMÚ PÁÀDÌ
MÍNKAÌLÙ NÍ ÌLÀNÀ TÍÒRÌ AṢATAKÒ ÌMÚNISÌN**

Hamzat, Saudat Adebisi O.

Department of Linguistics and Nigerian Languages,

Faculty of Arts, University of Ilorin

saudat@unilorin.edu.ng

Àṣamò

Ìgbà laṣo, ìgbà lewù, ìgbà lòdèrè kókò nílè Ìlòrin. Kókò ọ̀rọ̀ ìgbà ọ̀ sẹ́ yọ kúrò ní ìgbésí ayé omọ ẹ̀dá. Àwọn onísẹ́ ọ̀nà àtínúdá ní wọn dúró bí agbẹ̀nuso fún egbẹ́ àtí ọ̀gbà wọn ní àkókò kọ̀ọ̀kan. Ídí niyí tí itúpalé lítírẹ̀ṣọ̀ fí wúlò fún agbẹ̀yẹ̀wò ìrírí àtí iṣẹ̀lẹ́ àsikò kọ̀ọ̀kan. Ipò àtí ipa onikálukú ní yóo sọ ìhà tí wọn yóo kọ sí iṣẹ̀lẹ́ àwùjọ̀ yòowù tí wọn bá yàn láàyò. Èròngbà wa nínú pépà yìí ní láti fí tíọ̀rì aṣatakò ìmúnisìn, abala tó jẹ́ mọ́ àṣà ìbílẹ́ tú èrò báyéseri àwọn ònkòwé iwé-eré onítàn Yorùbá nípa ìmúnisìn òyìnbó àtí ipa rẹ́ lórí èrò àtí iṣe àwọn ẹ̀lẹ̀sin nínú iwé-eré onítàn ajẹmẹ̀sin, *Abé Aàbò* àtí *Idààmú Pààdì Mínkàilù*. A fí àbùdá ìmúnisìn àtí ọ̀nà àbáyọ̀ tí àwọn ònkòwé yìí dá ní àbá hàn. Àbájáde itúpalé yìí fí hàn pé àwọn òyìnbó ní amúnisìn ita tí ó fí ẹ̀yìn silẹ́ fún amúnisìn abẹ́lẹ́ tí imúnisìn sì n tẹ́ síwájú. Àwọn ètẹ́ tí wọn n ló ní ẹ̀sin àtí ẹ̀kọ́. Àwọn ònkòwé yìí ẹ́ àtẹ̀rì àṣà òyìnbó nípa lílájú àwùjọ̀ sí addámọ̀dì ẹ̀kọ́ ẹ̀sin ní àwùjọ̀ abínibí, wọn sì fí hàn pé kí a tẹ̀ra mọ́ ìgbélárugẹ́ àṣà àtí èdè Yorùbá, pẹ̀lú ilòdì sí tí oyìnbó kí idàgbàsókè lè wà. Iṣẹ́ yìí pè fún àmúlò tíọ̀rì aṣatakò ìmúnisìn ní gbogbo ẹ̀ka imọ́ láti mú wa yí ojú àbùkù tí a fí n wo àṣà àtí iṣe abínibí padà lònà tí ó lè mú idàgbàsókè bá àwùjọ̀ ọ̀de òní.

Ifààrà

Kókò ọ̀rọ̀ ìmúnisìn ọ̀ yé máa jẹyọ nínú iṣẹ́ ọ̀nà aláwòmọ́ lítírẹ̀ṣọ̀ bí ó tilẹ́ jẹ́ pé àwọn onímò kan bí Obafemi (1986:272) gbà pé èyí tí a sọ lórí ọ̀rọ̀ ìmúnisìn tí wọn gbà pé ọ̀rọ̀ àwa orílẹ̀-èdè, èyà tabì egbẹ́ tí ó la oorú ìmúnisìn kojá, tí ó sì sẹ́sẹ́ n dàgbà sókè tí kojá àrìyànjìyàn lórí ìjẹgàba òyìnbó àtí oṣẹ́ tí wọn ẹ́ wá. Ipènjà fún àwọn orílẹ̀ èdè yìí ní láti wá wòròkọ́ fí ṣàdà lójú ọ̀nà tí idàgbàsókè yóo fí tẹ́ wọn lówọ́ ló yẹ́ kí ó jẹ́ wá lógún. Ọ̀nà tí a le fí ẹ́ yí ní títú àṣírí ọ̀nà tí ìrírí ìmúnisìn gbà sọ àwọn èyà tó la oorú ìmúnisìn òyìnbó kojá di àdámọ̀dì. Ojú tí Iṣòlá (1983) àtí Fálétí (1972) fí wo àṣà àtí èrò àjẹ̀jì tí ó kó

bá irònú àti ètò abínibí nínú iwé eré-onítàn *Abé Aàbò* àti *Ìdààmú Pààdì Mínkàilù* ni ó jẹ wá lógún.

Ṣe ohun tó johun la fi ń wéhun, sàà kan tàbí igbà kan tí irírí àwọn ònkòwé méjèjì yí dá lé ni a wòye pé ó fa ijora èrò wọn pàápàá lórí àtẹ̀rì aṣà abínibí àti igbèga ti àjèjì. Ìlúmò-ón-ká ká ni àwọn ònkòwé yí, ọdún 1932 sí 1939 tí wọn dáyé jẹ kí a gbà pé a le pé wọn ní ònkòwé sàà kan nàà. Ọdún 1940 sí 1950 ni wọn jọ kàwé, nígbà tí yóò sì fi di ààrin 1960 sí 1970 wọn tí jọ di ọgbòntarigi tíí dátọ lẹnu igbín nínú ṣiṣe lámẹyító àwùjọ lẹnu iṣẹ́ tí kálukú yàn láàyò. Kò níí yà wá lẹnu pé iṣẹ́ afèdẹfẹ́ ni àwọn méjèjì yàn láàyò. Bí wọn se fi ń kómọ ní iwé ni wọn fi ń se lámẹyító àwùjọ Yorùbá kan nàà nínú ewì, itàn àròsọ àti eré-onítàn wọn.

Ní tòótọ́ ní iwé eré-onítàn ajemésin pọ̀, iṣẹ́ lámẹyító sì tí wá lórí wọn, ṣùgbón ṣàṣà ni èyí tí ó lo tíọ̀rì aṣàtakò Ìmúnisin fún itupalẹ́ imúsin aṣà àti èrò àwùjọ abínibí tí wọn bá tilẹ́ lo tíọ̀rì rárá nínú itupalẹ́ wọn. Ní èrò Olániyan (1988:130-7) tí ó se itupalẹ́ *Ìdààmú Pààdì Mínkàilù*, irírí àwùjọ àti iwà ọmọ́luàbí ló jẹ Fálétí lógún nínú eré yí. Ó gbà pé èyí ní kò jẹ kí ònkòwé le fi imọ́ṣe hàn tó bí a se rí i nínú iwé nàà. Akínyemí (1988:173-7) nàà jẹ kí a mọ́ pé iṣẹ́lẹ́ ojoojúmọ́ ni ó jẹ Ìṣòlá lógún nínú *Abé Aàbò*. Àilo tíọ̀rì kan gúnmo ni kò jẹ kí àwọn onímọ́ yí rí ọ̀tẹ́ tí lítirésọ́ di sínú. Ọ̀gúndẹ̀jì (1993) àti Olúfàjọ (1995) tí wọn se itupalẹ́ *Abé Aàbò* àti *Aṣírí Tú* lo tíọ̀rì ajemo èrò Karl Marx pọ́ mọ́ tíọ̀rì aṣà ibilẹ́ fi hàn pé agbára ijegàba kò pin sí inú iṣẹ̀lú àti orò ajé bí àwọn onímọ́ Karl Marx se rò. Ijegàba kún ọwọ́ olórí ẹ̀sìn àti olórí ẹbí. Èyí ni wọn wòye pé ó ń da àwùjọ ẹ̀lẹ̀sin àti ẹbí láàmú nínú iwé méjèjì. Olúfàjọ (1995) wòye pé ilàna ẹ̀fẹ́ ni àwọn ònkòwé fi ń sọ èrò wọn, ṣùgbón ó hàn pé ẹ̀fẹ́ ọ́ rí àyípadà àwùjọ se nítorí ibájẹ́ tí ó ti fidí mulẹ́ ní àwùjọ. Àmúlò tíọ̀rì aṣàtakò imúnisin fún àtupalẹ́ àwọn iwé eré onítàn yí láti se àfàyo èrò àwọn ònkòwé yóò ta àwùjọ jí sí àkóbá ète ilájú tí àwọn ọ̀yinbo amúnisin fi sọ ará yòókù di àdàmọ̀dì. Tíọ̀rì yí la gbà pé ó bá itupalẹ́ àwọn iwé eré-onítàn yí mu jù láti yí ojú àmúwayé wa nípa ẹ̀sìn nínú idàgbàsókè pada. Igbiyànjú Akinwùmí Ìṣòlá àti Adébáyò Fálétí láti se àtakò aṣà àwọn amúnisin tí ń tẹ aṣà Yorùbá rì, tí wọn sì se igbènde ti ibilẹ́ ni a fi tíọ̀rì aṣàtakò imúnisin tú nínú iṣẹ́ yí.

Tíọ̀rì Aṣàtakò Ìmúnisin

Said (1973) ló gbé tíọ̀rì yí wọ agbo lítirésọ́ lẹ́yin ojú sùnnùkùn tí ó fi wo ipa tí irírí imúnisin ní lórí ilẹ́ Asia. Àwọn agbàterù tíọ̀rì yí miiṛàn ni Ashcroft, Griffith ati Tiffin (1994). Said (1973) ni ó lajú aráyé sí agbára èrò abunikù àti àkòsilẹ́ ọ̀dì ọ̀yinbó, èyí tí wọn fi yí ojú tí a fi ń wo ara wa àti igbèkẹ̀lẹ́ tí a ní nínú ara wa pada. Onímọ́ yí gbà pé imọ́ ni èròjà agbára tí ó

ga jù tí òyìnbó lò láti máa rí ilẹ̀ yòókù mú sìn. Irinṣẹ̀ ni ètò èkọ̀ gégé bí àwọn onímọ̀ yìí ẹ̀sẹ̀ sọ, ohun tí àwọn amúnisìn ẹ̀sẹ̀ ni pé nígbà tí a ẹ̀sẹ̀ ẹ̀bẹ̀ ètò èkọ̀ ní ilẹ̀ adúláwò, àkóónú èkọ̀, èdè àti àṣà àjẹ̀jì tí wọn ní wọn fí ń bọ̀ wa. Itàn, ẹ̀sìn, èrò báyeṣerí àjẹ̀jì tí wọn fí èdè wọn kọ̀ fọ̀ ilàna ikọ̀nì tí ibilẹ̀ tí ó wà ní ọ̀pọ̀lọ̀ wa mọ̀ báláú. Àríwòye Perry nínú Cudjoe (1986:2) tí ó ní imúnisìn ọ̀kàn ní wọn gùn lé ní ó bá èrò àwọn onímọ̀ tí ọ̀rì aṣàtākò imúnisìn mu nínú itúpalẹ̀ yìí. Ní èrò onímọ̀ yìí, "Colonial education was to prepare obedient boys and girls to participate in a new capitalist enterprise" (Ìpèsè àwọn ọ̀dọ̀ lákọ̀ àti lábo tí yóò gbé ètò ọ̀rọ̀-ajé olóko-òwò aládaánlá lówọ̀ ní ètò èkọ̀ àdàmọ̀dì òyìnbó wà fún).

Àwọn amúnisìn ita yege nípa ríra àjàgà èkọ̀ àṣà, èrò, èdè àti litíresọ̀ àjẹ̀jì bọ̀ wá lórùn. Bí àwọn aṣájú wa bá lẹ̀ kẹ́kọ̀ ní ilẹ̀ aláwọ̀ funfun tàbí nílẹ̀ adúláwò, èdè Gẹ̀ẹ̀sì náà ní wọn ń lò. Bákáan náà ló jẹ̀ pé iṣẹ̀lú àti ètò ọ̀rọ̀ ajé, èrò àti iṣẹ̀gùn gẹ̀ẹ̀sì náà ní wọn ń kọ̀. Bẹ̀ẹ̀ sì ní àwọn tí wọn bá gba èkọ̀ òyìnbó ń gba ẹ̀sìn wọn. Wọn jẹ́ kí á pàdánú ijinlẹ̀ èdè, litíresọ̀ àti ètò èkọ̀ adúláwọ̀ tí èyí tí wọn bá lówọ̀ wa, tí a kò sì náání rẹ̀ di òní. Ogún nílá ní ohun tí a pàdánú yìí gégé bí Ìṣọ̀lá (1995:311), Banjo (1995:177) àti Adéníran (1995:189) ẹ̀sẹ̀ sọ nítorí ohun tí ó jẹ́ ilàna abíníbì tí adúláwọ̀ fí ń kọ̀ ọ̀mọ̀ ní iwà ọ̀múlúàbí ní a ti sọ̀nù yìí. Nígbà tí àwọn adúláwọ̀ ó sì fí rí i pé kókó ohun tí ń gbé àwùjọ̀ ró ní òyìnbó pé ní iwà àimọ̀ àti èrò àimọ̀kan, igbékẹ̀lẹ̀ àwọn ènìyàn nínú ohun ibilẹ̀ tí dínkù. Bí Ògúndípè-Leslie (1973:89) ẹ̀sẹ̀ wòye, igbàgbọ̀ òyìnbó ní pé:

... we are all Americans under the skin, that given time, western education and the inevitable erasure of cultural aberrations, we shall all walk into our Anglo-American inheritance.

... gbogbo wa ni ọ̀mọ̀ tàbí ará Amériká lábẹ̀ awọ̀ ara wa, pé láipẹ̀, iyeń ní iparí ètò èkọ̀ òyìnbó àti itẹ̀mẹ̀rẹ̀ àwọn àṣà tó yapa, gbogbo wa la ó jogún àṣà òyìnbó ilẹ̀ Amériká

Ohun tí àwọn òyìnbó gbà lérò náà ní láti ní àṣeyọ̀rí lórí èrò báyeṣerí adúláwọ̀. Èrò àwọn aṣájú wa nípa ifẹ̀ ọ̀mọ̀nikẹ̀jì àti ifẹ̀ ilẹ̀ ibí ẹ̀ni yí padà, ifẹ̀ ara ẹ̀ni ló jọba ní oókan àyà wọn. Iṣẹ̀ tí òyìnbó fẹ́ fí ètò èkọ̀ wọn ẹ̀sẹ̀ náà ní ètò èkọ̀ àjọ̀jì tí a gùn lé ń ẹ̀sẹ̀. Àwọn onímọ̀ ijinlẹ̀ nípa èkọ̀ tí fí hàn pé èkọ̀ yìí kàn ń pèsè àwọn ọ̀dọ̀ onímọ̀-tara-ẹ̀ni-nikan, tí kò lè pèsè èrọ̀jà kan, àyàfí kí ó máa ra èyí tí òyìnbó ń pèsè ní. Wọn ò le lo ọ̀wọ̀ wọn láti rọ̀ ohunkóhun, wọn ò le mú idàgbàsókè bá ara wọn tàbí ọ̀mọ̀nikẹ̀jì dépò ọ̀rílẹ̀-èdè àyàfí kí wọn ó máa gbàṣẹ̀ láti ọ̀dọ̀ òyìnbó. Èkọ̀ yìí ló jẹ́ kí ogbón àlùmòkórọ̀yí ifẹ̀ ikówọ̀je, ikórọ̀jọ̀ àti ipa-ọ̀mọ̀nikẹ̀jì lẹ́kún-jayé túbọ̀ fí idí múlẹ̀ ní àwùjọ̀ wa.

Nígbà tí òyìnbó ó fi padà sí ilẹ̀ wọn, oríṣííríṣíí èrò báyeṣerí àjèjì tí a jogún lódò òyìnbó ti sọ àwọn aláṣòwé àti ẹlẹ̀sin tí òyìnbó fi èyìn silẹ̀ fún yìí dí àdàmòdì ẹ̀dà. Òtítọ̀ ni wọn ní ifẹ̀ ilẹ̀ ibí wọn lẹ̀kàn nígbà tí wọn n jà fún òmìnira ṣùgbọ̀n agbára àṣà àjèjì tí ba ipilẹ̀ ẹ̀kọ̀ ikọ̀mọ̀lášà jẹ. Ídì niyí tí ifẹ̀ ọ̀mọ̀nikẹ̀jì àti tí ilẹ̀ ibí ẹ̀ni fi yàgò fún ifẹ̀ ara ẹ̀ni láifura. Bí a ṣe rí wọn ní agbo iṣẹ̀lú ni wọn wà ní agbo ẹlẹ̀sin. Gbogbo èròjà àṣà ibílẹ̀ àti àjèjì òyìnbó tí wọn jogún ni wọn n dà pọ̀ láti mú àwọn èniyàn àwùjọ wọn sin. Iwà ọ̀dájú ọ̀júkòkòrò àti ifẹ̀kúfẹ̀ ara sì jọba, ti gbogbo ètò àwùjọ wa sì n dàrú. Tíọ̀rì yìí pẹ̀ fún àtākò èrò àti ètẹ̀ àwọn òyìnbó onímọ̀ ìmúnisin nípa iḡbàgbọ̀, ẹ̀sin àti èdè àwọn orílẹ̀-èdè tó ti wà lábẹ̀ àwọn iḡjọba Gẹ̀ẹ̀sì tẹ̀lẹ̀ rí.

Adéyemí (2016) ti là á mọ̀lẹ̀ pé ọ̀kan nínú ogún ti ìmúnisin fi silẹ̀ fún iran Yorùbá ní ẹ̀sin àjèjì àti àṣà àjèjì tí ó ṣì n nípa lórí àwùjọ. Íwádíí àtubọ̀tán ìmúnisin yìí àti bí àwọn ọ̀mọ̀lẹ̀yìn òyìnbó tí wọn fi èyìn silẹ̀ fún ẹ̀ni n ló ó gégé bí amúnisin ọ̀de ni a tú palẹ̀. Nípasẹ̀ èrò báyeṣerí àjèjì tó ní ẹ̀sin àti iṣẹ̀lú ọ̀ tan, àbòsì wọ̀nú ẹ̀sin, ojú tí a fi n wò ẹ̀sẹ̀ àti iḡjiyà yípo, ètò ọ̀rọ̀-ajé olókòwò aláṣànlá tí a jogún mú olórí àti ọ̀mọ̀lẹ̀yìn ka owó àti ọ̀rọ̀ kún ju iwà ọ̀mọ̀lúàbí àti alááfíà ọ̀mọ̀nikẹ̀jì wọn lọ. Èyí sì mú ibàjẹ̀ gbilẹ̀ ní àwùjọ.

Oladipo ní Hamzat (2007) tí ó jẹ̀ onímọ̀ èrò iḡinlẹ̀ wọ̀ye pé ẹ̀kọ̀ ọ̀dì òyìnbó ni ó jẹ̀ kí ó rọ̀rùn fún adúláwọ̀ láti gbà pé a kò ní Ọlórùn tàbí dá Ọlórùn mọ̀ nígbà tí òyìnbó amúnisin mú ẹ̀kọ̀ ẹ̀sin àjèjì ti wọn dé. Níwọn iḡbà tí èrò báyeṣerí òyìnbó yọ ẹ̀sin kúró lára iṣẹ̀lú, ọ̀fin àti èèwọ̀ tí agbára tí a gbàgbọ̀ yìí fi de àwọn olùsin wọn tí ó fi n tó àwùjọ tẹ̀lẹ̀ pòórà, ilú tí kòbá sì ti sí ọ̀fin, ẹ̀sẹ̀ kò sí níbẹ̀. Nínú iḡbàgbọ̀ òyìnbó, Ọlórùn yóò gba ẹ̀nu èniyàn, iḡyẹ̀n àwọn àlúfàà iḡ; Páàdì mímọ̀ sọ̀rọ̀ pé a dàrí ẹ̀sẹ̀ jin ẹ̀ni tí ó ṣẹ̀ni. Ọ̀fin wà de àlúfàà pé kò gbọ̀dọ̀ la ẹ̀nu sọ̀ fún ẹ̀dà Ọlórùn kankan kòdà bí wọn yóò pa á. Ní èrò Yorùbá, gbogbo ẹ̀dà ni yóò rojọ̀ ní bodé ọ̀run (Adéoyè 1989:54). A gbà pé èrò Yorùbá nípa ẹ̀sẹ̀ yàtò pátápátá sí ti ẹlẹ̀sin ọ̀kèèrè.

Iḡbé ayé tayọ̀ ilẹ̀ ayé ní èrò Yorùbá, ó kó itàn rere tàbí ibí tí aráyé yóò máa pa lẹ̀yìn tí èniyàn bá kú tán sínú, èyí ni yóò sọ̀ni di ibọ̀. Iḡbé ayé ẹ̀dà ló máa n ṣe okunfà iṣẹ̀ ọ̀nà àtínúdá bí ewi, itàn, eré-oníṣe, orin, ayẹyẹ ọ̀dún àti ilò èdè lẹ̀yìn ikú ẹ̀ni, èyí sì jẹ̀ ọ̀mọ̀ Yorùbá lógún. Èyí ni kì í jẹ̀ kì iran Yorùbá fẹ̀ ṣì iwà hù. Kíákíá ni èrò abínibí wọ̀nyí yàgò fún ti òyìnbó amúnisin nígbà tí àjọṣe wa pẹ̀lú òyìnbó amúnisin ta èrò ọ̀dì nípa itàn àti iḡbàgbọ̀ ibílẹ̀ wọ̀nyí fún wọn. Ifẹ̀ owó àti ikòròjọ̀ rọ̀pò rẹ̀, èyí tí ó di ọ̀rìṣà tí ayé n sin. Ẹ̀sin ọ̀ rí ẹ̀rù jẹ̀jẹ̀ fi sí àwùjọ lẹ̀kàn mọ̀, owó tí òyìnbó fi rọ̀pò rẹ̀ ló kù báyií. Nípasẹ̀ bẹ̀ẹ̀ àwọn èniyàn ọ̀ bikítà orin tí aráyé le kọ̀ kì wọn lójú ayé àti lẹ̀yìn ikú wọn mọ̀.

Ìdàrúḡdàpọ̀ tí èyí n mú bá àwùjọ hàn nínú ètò idílẹ̀ tó di oníkónkó jabele, ó hàn ní inú iṣẹ̀lú tí kò ní ètò. Bí ètò ọ̀fin àti idájọ̀ àdàmòdì pẹ̀lú

idágìrì onírúurú tí n fà ọwọ aago idàgbàsókè sẹyìn nì àwọn ọjẹlú n fì gègè kó owó ilú, tí àwọn olè sì n fì ibọn pani lẹkún jayé. Bí oyinbó ẹ fẹ kí ó rí gan-an niyí, kí imúnisin aláfẹkáyé láti òkèrè le máa gbèrú sí i.

Said (1973) ló júwe tíọ̀rì yíi gégé bí ọ̀nà yòowù tí à n gbà tako èròòdi àwọn onímò imúnisin nípa itàn, ẹ̀sìn, èrò ijìnlẹ̀ tàbí iṣẹ̀lú abinibí láti kó òyinbó ní ijánu lóri àkòsilẹ̀ ọ̀di wọn. Tíọ̀rì yíi tako ojú ọ̀di tí wọn fì n wo àṣà àti litirẹ̀ṣọ̀ abinibí, ó sì pẹ̀ fún àtúnṣe rẹ̀ látòdò àwà tí ọ̀rọ̀ nàà kàn. Ó tako èrò báýeseri àti ọ̀rọ̀ ilàjú tó ka gbogbo iṣẹ̀se adúláwọ̀ sí iwà ará oko àti àṣà igbà àimò. Tíọ̀rì yíi ni ó fàáyè gba átúnyèwò àṣà àjẹ̀jì tí n fì ara kín tì ẹ̀ni láti ẹ̀ ́àtakò rẹ̀. Bí tíọ̀rì yíi ẹ̀ wúlò fún títú àṣírí amúnisin òkèrè ló wúlò fún títú àṣírí amúnisin abẹ̀lẹ̀.

Àmúlò tíọ̀rì aṣàtakò imúnisin ni a wòye pé ó le tú ọ̀tẹ̀ tí litirẹ̀ṣọ̀ di sínú nínú àwọn iwé eré onítàn ònkòwé méjéjì tí a yàn láàyò yíi. Òun ló lè jẹ́ kí a rí idí abájọ̀ tí agbára ẹ̀sìn, pàápàá ti òyinbó fì di àmúlò lónà ọ̀di àti idí tí a fì gbòdò wá wòròkò fì ṣàdà lóri rẹ̀. A fì Adéyemí (2003) tí ó gbé tíọ̀rì yíi wonú litirẹ̀ṣọ̀ Yorúbá ẹ̀ àtẹ̀gùn. Ní itẹ̀sìwájú, Hamzat (2007) sọ pé iràpadà àṣà abinibí ni à n fì tíọ̀rì yíi ẹ̀. A fì hàn nínú pépà yíi pé bí ó ẹ̀ wúlò fún igbéláruge àṣà abinibí ló wúlò fún àtẹ̀rì àṣà àjẹ̀jì tó n gàba lé ti ibilẹ̀.

Kín ni èrò àwọn gbajúmò ònkòwé yíi nípa imúnisin, àbà àyípadà wo ni wọn sì n dá fún àtúnṣe ojú ọ̀di tí a fì n wo èròjà ibilẹ̀ ní àwùjọ̀ wa? Àwọn ibèèrè yíi ni a ó máa wá idáhùn sí ní iwájú. Láti yànnàà kókó ọ̀rọ̀ imúnisin tí iṣẹ̀ yíi dá lé, a ó kòkò sọ iṣẹ̀lẹ̀ inú itàn, èyí tí a gbé wọ̀ fẹ́rémù tíọ̀rì Aṣàtakò Imúnisin, abala tó jemò àṣà ibilẹ̀. A ó wá ẹ̀ ́afíwé èrò Ìṣọ̀lá àti Adébáyọ̀ Fálétí gégé bí oníṣẹ̀ ọ̀nà àtínudá sàà kan nàà.

Iṣoníṣókí Iwé eré-onítàn *Abé Ààbò*

Iṣíde iwé eré-onítàn *Abé Ààbò* fì ipa tí ẹ̀sìn ti ní lóri ètò àti ibágbépò inú ẹ̀bí Jòṣonú hàn. Àwọn omọ̀ rẹ̀ ò gbòdò kọ̀ orin ibilẹ̀, ẹ̀ṣe bíbélí ni ẹ̀kọ̀ wọn. Írònú Jòṣonú sì ti yàtò sí ti Jimò ọ̀bàkan rẹ̀ tí wọn jọ̀ n gbélẹ̀. Ìgbẹ̀kẹ̀lẹ̀ àti ijẹ̀rìi inú ẹ̀sìn kò jẹ́ kí ó ríran rí ètè tí Jeremáyà, wòlìi èké fì wọ̀lẹ̀ sí i lára láti ibẹ̀rẹ̀, ó fún un ní ilẹ̀ ọ̀fẹ̀, ó sì tún fún un ní oúnjẹ̀ ọ̀fẹ̀. Kò ní igbẹ̀kẹ̀lẹ̀ nínú Jímò àbúrò rẹ̀ nítorí ẹ̀sìn wọn tí kò papọ̀. Fún idí èyí, kò gbàgbọ̀ pé Jimò àti Olúwolé àfẹ̀sónà Jénẹ̀tì rí àṣírí wòlìi Jeremáyà tán. Èdè àiyyedè, asọ̀ àti ijà fẹ̀rẹ̀ tú ẹ̀bí Jòṣonú. Iyáwó rẹ̀, Màrià àti omọ̀binrin rẹ̀, Jénẹ̀tì, ni wòlìi èké ibá sì máa fẹ̀ papọ̀, opẹ̀lopẹ̀ àbúrò rẹ̀ Jímò tí ó fì ara balẹ̀ tú àṣírí wòlìi arẹ̀nìjẹ̀ ní abé ààbò tí ó ẹ̀tò fún aya onilé rẹ̀ tí n wá omọ̀.

Ìṣòṣìṣòkí Ìwé eré-onítàn *Ìdààmú Pààdi Mínkáilù*

Ojúṣe ẹ̀sin nínú ètò àwùjọ̀ ní iwé eré-onítàn *Ìdààmú Pààdi Mínkáilù* wò. Ó bèrẹ̀ pẹ̀lú àwòrán ipò ibànújẹ́ tí ìṣẹ̀lú Èjìgbò wà, ikówójẹ, ikóròjọ́ tí àwọn aṣojú ilú yàn láàyò. Pààdi Mínkáilù, àmì ẹ̀sin òyinbó, ní Gómìnà yàn kún igbimọ́ ilú Èjìgbò, ní irètí pé ó le tún ayé ẹ̀. Oba Eléjìgbò, àmì àṣà ibílẹ̀ sì pẹ̀lú àwọn tí ó lọ fí lẹ́tá jìṣẹ́ fún Pààdi. Kàkà kí ewé àgbọ̀n àwọn oníwà ibàjẹ́ dẹ̀, pípeléke ló n peléke sí i, ibọ̀n ló kù tí wọn fí n jalẹ̀, ó kúrò ní gègè. Yúnúsà, akòwé igbimọ́ ilú, Sálù, iránṣẹ́ igbimọ́ tó tún jẹ́ ọ̀mọ ọ̀ba Èjìgbò, àti Ibrahimù, olòyè ilú, yinbọ̀n lu Sètílù, akápò igbimọ́ ní ọ̀fíisì rẹ̀ ní irètí àti jí owó ilú gbé. Nígbà tí ẹ̀rì ọ̀kàn ò jẹ́ kí Sálù gbádùn, ó lọ jẹ́wọ́ fún Pààdi ní ibámu pẹ̀lú ilàna ìjọ Àgudà. Ìmùlẹ́ ẹ̀sin ìjọ ẹ̀sin yìí ò jẹ́ kí Pààdi le tú àṣírí fún ọ̀bí Sálù tàbí àwọn olópàá bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé Sálù fún un lása kí ó sọ fún wọn, títi olódodo b́i Ráfílù àti Sètílù fí kú sí ipò ikà. Àwọn olópàá pèrò láti lo àtíkè ònmọ́ tí yóò fí ojú ọ̀wọ́ àwọn aṣẹbi hàn, èyí sì ní àwọn olẹ̀ sáré wá gbọ̀n dànù tí ọ̀wọ́ sinkún ọ̀fin fí tẹ̀ wọn.

Ètè Ìṣàtakò Èrò Òyinbó àti Ìgbélárugẹ́ tí Ìbílẹ̀ Nínú *Abẹ̀ Ààbò*

Ìgbàgbọ́ àti irètí nínú ẹ̀mí àìrì ní ẹ̀sin; àwùjọ́ kòòkan ló sì ní ohun tí wọn n gbàgbọ́, èyí tí ó n mú ètò bá àwùjọ́ wọn. Ìmọ́ tí òyinbó ní nípa adúláwọ́ ní pé olùfòkànsin pàtàkì ní wọn ló jẹ́ kí wọn ó taari ẹ̀sin sáájú láti wolé sí àwùjọ́ Yorùbá. Èyí ló fún wọn ní àṣeyọ́rì ní èrò Akínwùmí Ìṣòlá. Jeremáyà tí ó dúró fún àmì ẹ̀sin àti àṣà òyinbó mò pé Jòpónú gbàgbọ́ lódodo ló ẹ̀ ní Olúwa ló rán ọ̀n sí i pé: “È lọ sí ilé e Jòpónú iránṣẹ́ mi, ibẹ̀ ní kí ẹ̀yin ó sì máa gbé” (0.i.13)

Ònḱòwé lòdì sí ètè tí wọn fí gbá àṣà àti ẹ̀sin abíníbí tí ó gbé ètò àwùjọ́ ró dànù. Ètè iran rírí, èdè dídùn àti èrùjẹ́jẹ́ inú ẹ̀sin ní wọn lò. Ohun tí n gún Jòpónú ní ẹ̀mí ní tí Jímọ́ àbúrò rẹ̀ tí ó jẹ́ Mùsùlùmí, tí wọn sọ pé kò gbàgbọ́ nítorí pé kí i ẹ̀ ẹ̀lẹ̀sin wọn. Jeremáyà gbà pé Jòpónú nílò irànlọ́wọ́ ọ̀n fún ayípadà Jímọ́ ló ẹ̀ ní Ọlọ̀run ló rán ọ̀n gègè bí onígbàgbọ́, ó ní:

Ọlọ̀run fẹ́ lò mí nínú ilé yìí ní.

Olúwa ní kí á lọ káákiri àgbáyé,

kí a sì máa mú àwọn àgùtàn ọ̀n

tí ó ti sọ̀nù wálẹ̀. Bí mo bá wà nítòsì

arákùnrin yín yìí, n ó mú u padà wá sínú agbo (o.i. 4)

Gègè bí èrò Said nínú Eckford-Prosser (2000:237), ikú tí n pa ètò àwùjọ́ ibílẹ̀ ní pónpó ní ilàjú òyinbó. Léyin tí àwọn amúnisin òkèrè òyinbó lọ tán, àwọn ẹ̀yà yìí tí di àdàmọ̀dì. Igbàgbọ́ àti òògùn ibílẹ̀ tí wọn tí fí àimòkan gbé bọ́ bí òkú ní àwọn amúnisin abélẹ̀ tí wọn fí ẹ̀yin sílẹ̀ fún bèrẹ̀ sí lò ní kòrò

bí agbára tí ó yé wọn sí láti máa mú àwọn ọmọ ijọ bíi Jòṣonú sín. Ònkòwé fí idi iwulò òògùn ibílẹ̀ mulẹ̀ nígbà tí Jeremáyà àti Màikẹ̀lì wá irànlọ̀wọ̀ lọ sí ilẹ̀ babaláwọ̀ nípa íṣẹ̀ ọ̀ṣọ̀sì rẹ̀ tí kò lọ déédé: Ó nì:

Ó wá fẹ̀ rí yín fún aájò diẹ̀ bí íṣẹ̀ náà ó ti máa lọ déédéé, a mọ̀ pé ohun gbogbo n ńṣẹ̀ pọ̀ fún rere. Olúwa tó déwé, Ọba òkè tó dégbò, òun náà ló dómi àdúrà (0.i. 39).

Ònkòwé bu ẹnu àtẹ̀ lu itàn òdì tí amúnisin ti pa nípa igbàgbọ̀ abínibí pé kò sí ohun tí ó wúlò nìbẹ̀. Nígbà tí babaláwọ̀ ní òun yóo fún wọn ní ẹ̀ẹ́rẹ̀ tí Jeremáyà yóo so mọ̀ iwájú ilẹ̀ ljosin rẹ̀ kí èrò lè máa pọ̀, èsì tí Màikẹ̀lì fọ̀ ní pé àwọn ni àwọn máa n sọ pé kí àwọn ọmọ ijọ lọ kó òògùn wọn dànù, nípa bèẹ̀ wọn ò gbọ̀dọ̀ rí àṣírí yí. Babaláwọ̀ gégé bí ohun ònkòwé wá ní: “Àà, kí wọn ó lọ kó òògùn dànù, ẹ̀ mà níká nínú”.

Ìṣọ̀lá ò di ẹ̀bí irẹ̀nìjẹ̀ ru olórí ijọ nikan, ó tako ọmọ ijọ tí kò ní àròjinlẹ̀ lóri ẹ̀kọ̀ ẹ̀sin yòòwù tó gbà. Jòṣonú fún wòlì ní ile ọ̀fẹ̀ bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé Jímọ̀ sí i niyè pé kí ó má yá yàrà àwọn fún aláwìn. Ó tún n fún un ní oúnjẹ̀ ọ̀fẹ̀ bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé Màrià iyàwó rẹ̀ dá a lẹ̀kun. Kàkà tí ibá sì fí gbọ̀ ikilọ̀, ó ní Màrià kò lè fàya ran iṣòro tori ọ̀run. Irú idàrúdápọ̀ átí èdè àiyedè tí àwọn arẹ̀nìjẹ̀ n fí ẹ̀sin dá silẹ̀ niyí, kí irẹ̀nìjẹ̀ wọn le túbọ̀ gbèrú sí i ní. Àdúrà arẹ̀nìjẹ̀ bí ònkòwé ẹ̀ fí sí ẹnu Màikẹ̀lì ní pé "Ọlórún ò ní jẹ̀ kí ẹ̀ni tó gò gbọ̀n, kí àwà tá a gbọ̀n le máa rí nńkan jẹ̀".

Ètò ibágbépọ̀ inú ẹ̀bí Yorúbá nínú agbo ilẹ̀ dára lójú ònkòwé, àjọṣe àti ifẹ̀ wọn yóo jẹ̀ kí wọn jọ mójú tó idàgbàsókè àwọn ọmọ tó n dàgbà nìbẹ̀. Jímọ̀ ò jáwọ̀ nínú bí àláfà yóo ẹ̀ bá ẹ̀bí Jòṣonú, ọ̀bàkan rẹ̀ bí ẹ̀sin òun àti ẹ̀gbọ̀n rẹ̀ ò tilẹ̀ papọ̀. Ìṣọ̀lá tọ̀ka sí àwọn iṣe àti àṣà tí ọ̀yìnbo ò rí gbà dànù tán lọ̀wọ̀ àdúláwọ̀. Igbejáwó aláradè ṣàjẹ̀jẹ̀ sí wòlì Jeremáyà kò rí èèwọ̀ nínú kí òun fẹ̀ Jénẹ̀tì, ọmọ onilé rẹ̀ ẹ̀ aya bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ẹ̀sin rẹ̀ lòdì sí iyàwó méjì. Àwíjare tí ó ẹ̀ ni pé Ábígeṣẹ̀lì, iyàwó òun wà ní Ilẹ̀sà, kò le máa bá òun kiri, òun ò sì ní sọ pé òun ti ní iyàwó kan tẹ̀lẹ̀ (o.i.32).

Ìṣọ̀lá tún fí èrò àjẹ̀jẹ̀ tí ọ̀yìnbo tà fún wa hàn pé ẹ̀bọ̀ ẹ̀sin ni ewi, itàn àti eré oníṣe ibílẹ̀. Jénẹ̀tì tí ó ní ifẹ̀ sí orin àpàlà nì àwọn ọ̀bí àti àbúrò rẹ̀ pa á mọ̀n lẹ̀nu láti ojú iwé kinínní iwé eré-onítàn yí. Ìyá rẹ̀ ní:

Jénẹ̀tì, Jénẹ̀tì. Oò mà lóràn gbọ̀. Ọmọ ẹ̀ṣù lo mọ̀ fẹ̀ yà ...

Igbà melòò lo fẹ̀ kí n sọ fún ọ̀ pé kí o yé kọ̀rin àsante nilẹ̀ yí?

...o fẹ̀ ya garawa... bí bàbá rẹ̀ bá tún lọ gbọ̀ gbóró gbé ọ̀.

Ọlórún ó màrà yí ọ̀ lókàn padà o. (o.i. 2)

Èdè, ẹ̀kọ̀ àti litíresọ̀ àjẹ̀jẹ̀ tí wọn fí n rọ̀pọ̀ rẹ̀ ní Jímọ̀, ẹ̀dà itàn tó dúró bí ohun ònkòwé n fí àwàdà, yẹyẹ̀, ẹ̀fẹ̀ àti àpára akọ̀ fa itakora inú rẹ̀ yọ̀. Fún àpẹ̀rẹ̀,

Sándè ní itàn bí Jésù ṣe sọ omi di ọ̀tí wáinì ní olùkọ́ kọ́ àwọn, Jòǹnú ní àkọ̀sọ̀rí tí ó yẹ fún ọ̀mọ̀dé ní “aṣiwèrè ní ọ̀tí wáinì, aláriwo ní ọ̀tí lile ẹ̀ni tí a fí tànjẹ ní kò gbọ̀n (o.i. 3)”. Jímọ́ já lu ọ̀rọ̀ rẹ̀, ẹ̀gbọ̀n rẹ̀ rò pé ó fẹ́ gbe èrò òun lẹ̀sẹ̀ ní, ṣùgbọ̀n Jímọ́ ní kò sí ẹ̀ni tí ó le fí ọ̀tí tan òun jẹ́ nítòun torí pé òun dá a mọ́, ó ní irú Jòǹnú tí ó gò ní wọn le fí tànjẹ. Ọ̀rọ̀ pàtàkì tó mú Jòǹnú ní ẹ̀mí ní Jímọ́ yí sí ẹ̀fẹ́. Ẹ̀nu rẹ̀ ní ògìdì èdè Yorùbá kù sí nínú ẹ̀bí yìi, ṣùgbọ̀n àwọn àdàmọ̀dì ọ̀mọ́ Yorùbá inú eré yìi rò pé èdè rẹ̀ le jù nítorí ilò àkànpò ọ̀we tí ó fí sọ àsọ̀dátọ́ ọ̀rọ̀ pé ẹ̀gbọ̀n òun ò ní ẹ̀tọ́ láti fí yàrà tó jẹ́ ogún toun tọ̀rọ́ fún wòlìi rẹ̀.

Kì í jẹ́ ti baba tọ̀mọ́ kó má láàlàà.

A kìi lóyún sínú ká fidií tọ̀rẹ́...

...Ẹ̀ nlẹ́ o wòlìi (o.i.17)

Orin ijọ́ aláduùrà lọkan-ò-jọkan ní Jímọ́ ṣe àtúnro rẹ̀ láti sòkò ọ̀rọ̀ lu wòlìi arẹ̀njẹ́, alágbèrè. Fún àpẹ̀rẹ́ "Kristẹ̀ni ma tí wa simi?" tí wòlìi Jeremáyà máa n kọ́ tí ojú bá ká a mọ́ (o.i 31, 36-37, 42) ní Jímọ́ yí sí

Wòlìi jò ọ́ lọ fẹ́binrin,

Máṣe gbáyá aláya

Bí o kò bá sọ̀ra rẹ̀

Wà á jọ̀rẹ́ ẹ.... (0.i.65,66).

Iṣòlá ò fí ọ̀rọ̀ sí abẹ́ ahọ̀n sọ́ pé ètẹ́ iríran èké ní òun fí ń gbá m̀ìndìn. Kì í ṣe igbà àkókọ́ rẹ̀ nìyí, iṣẹ̀lẹ́ ọ̀mọ̀binrin tí ó ní kí wòlìi ó fí ẹ̀mí darí òun sí ẹ̀ni tí yóò jẹ́ ọ̀kọ́ òun láàrin àfẹ̀sọ̀nà m̀eta ní ònkòwé tí lò nínú iwé itàn àròsọ́ rẹ́ *Ó le kú*.

Iṣòlá lo babaláwo àti Jímọ́ láti fa kókó ọ̀rọ̀ ilòdisí pèlú iṣàtakò èrò òdì òyìnbó nípa ohun abínibí yọ́, ó ṣe àtẹ̀rì tí òyìnbó, ó sì ṣe igbéláruge àṣà ibilẹ́ ní gbogbo ọ̀nà. Babaláwo sọ́ fún àwọn wòlìi èké pé babaláwo o gbọ̀dọ́ ṣẹ́ké torí pé Ọ̀rúnmilà kọ́já ẹ̀ni àà parọ́ mọ́.

..àwa ò gbọ̀dọ́ purọ́. Èyàn a máa purọ́ mọ́ Ọ̀rúnmilà?

Kò ṣe é ṣe. Bó o bá fẹ́ ṣaájò m̀íràn, èyunùn ọ̀tọ́.

Ṣùgbọ̀n ifá ò gba ǹhkan lẹ́wọ́ rẹ̀ lórí èyí (0.1.44)

Ònkòwé mọ̀ọ̀mọ́ ṣẹ̀dá àwọn wòlìi pèlú ifẹ́kúfẹ́ ara àti owó ní. Ó gbé wọn sí ẹ̀gbẹ́ onígbàgbọ́ ibilẹ́ láti fí wọn wé ara. Ó ṣe èyí láti tàbùkù ogún tí òyìnbó fí silẹ́ fún wa nì. Inú ilẹ́ babaláwo ní aṣírí àwọn wòlìi èké tí tú sí Jímọ́ alátakò wọn lẹ́wọ́, òun náà ló sì dẹ́ pánpẹ́ tí Jòǹnú fí ká àlùfáa mọ́ abẹ́ ààbò irọ́ tí ó fí iṣàwọ́ rẹ̀ sí. Níbi ní wòlìi tí fí itijú sá jáde ní igbésí ayé ẹ̀bí yìi.

lórùn (o. i. 8). Ó se láméèyítò ilàna àdúrà ijọ àgùdà pé ó mēhẹ (o. i. 50), ó sì jẹ kí á mọ pé èrò àti èkọ rẹ ló kó páàdì sí àdánwò. Ládójúde *tí Idààmú Pààdì Mínkàilù* yorí sí ò ṣèyìn àìkojú àtakò sí àṣà àti èkò òdì òyìnbó.

Àfíwé Èrò Ìṣòlá àti Fálétí

Ìṣòlá àti Fálétí ṣe àfihàn bí etò èkọ àdàmòdì tí òyìnbó mú wa ṣe sọ èsin ibílẹ̀ di ohun itijú fún tẹwe-tàgbà. Wọn sọ àbudá olórí àti omọ ijọ tí wọn ṣi fi ọkàn jìn fún òyìnbó, pé Sawo-sògbèrì nì wón dà. Bí àwọn alágbààngbẹ̀ èsin ṣe n sawo lóru, sògbèrì lósàn-án nì iwé méjèèjì n fì hàn. Ídì níyí tí Apiah (1995:114-24) fì sọ pé ọkàn wọn sì n lù kíkí sí igbàgbọ̀ ibílẹ̀ nítorí pé kò gbọ̀n dànù tán lára wọn.

Àfihàn bí àdàmòdì èkọ ṣe ba alájobí jẹ, tí omọ tí ó yẹ kí ó gbé baba níyí n tẹ baba, tí ijòyè tí ó yẹ kí ó gbé ọba níyí n gbọba yílẹ̀ nì *Idààmú Pààdì Mínkàilù* n fì hàn, àbì kìnì kí a ti pe ti Sálù, àrẹmọ ọba àti Ibrahimu, akogun ilú, tí wọn gbimò pọ̀ parọ̀ olẹ̀ mọ ọba. Èyí náà nì kò jẹ kí Jòónú rí Jímọ̀ àbúrò rẹ bí ẹbí tí ààbò òun jẹ lógún, àfí Jeremáyà ẹlẹ̀sin rẹ. Àdàmòdì èkọ yíí náà nì kò jẹ kí Pààdì tún èrò pa lórí ijéwọ̀ ẹ̀ṣẹ̀ Sálù tí ẹ̀mí aláìṣẹ̀ fì n ṣòfò. Àwọn ònkòwé yíí lòdì sí àwọn aláṣẹ̀ àti ijòyè ilú, olórí èsin àti omolẹ̀yìn tó di àdàmòdì, tí imúnisin, igbálẹ̀, ikówóje àti ikóròjọ fì jọba ní àwùjọ. Ènu Jímò, alátaṣe wòlìí èké tí Ìsòlá fì ọ̀rọ̀ sí jẹ kí ìṣàtakò inú *Abẹ̀ Aàbò* hánḁ. Ìṣàtakò Fálétí fì ara sin nítorí pé ènu Súfíánù omọ ijọ ló fì àtakò èkọ ijọ àgùdà sí. Àwọn ònkòwé méjèèjì gbà pé kí a fì èrò sí èkọ àjẹjì tí a bá gbà, ó yẹ kí a ṣa ẹ̀sà èyí tí ó dára nínú ti ibílẹ̀. Àṣà alájobí, ifẹ̀ omọ̀nikejì àti ilẹ̀-ibí-ẹ̀ni jẹ̀ èyí tí kò gbọ̀dọ̀ parun. Ládójúde *tí Idààmú Pààdì Mínkàilù* yorí sí ò ṣèyìn àika àwọn àṣà yíí kún mọ̀

Àwọn ònkòwé méjèèjì ló gbà pé ó yẹ kí a kojú àtakò sí àṣà àti èkọ̀ òdì òyìnbó. Ijánu lẹ̀yìn tí òyìnbó ti gbọ̀n èrò wònyí dànù lára wọn nì ibàjẹ̀ gbòde kan. Kò sí èsin tí kò ní Ijánu sùgbọ̀n ọ̀wọ̀ tẹ̀tẹ̀rẹ̀ ló kù tí a fì mú u. Bákan náà nì àwùjọ ò gbòhùnbgbẹ̀ itàn rere tí a fẹ̀ di mọ̀.

Àgbálogbábò

Pépà yíí ti ṣe àfàyo èrò àwọn ònkòwé iwé-eré onítàn Yorùbá nípa imúnisin. Gégé bí tíọ̀rì aṣàtakò imúnisin ṣe sọ, àwọn ònkòwé yíí n pè fún àyípadà èrò òdì omọ̀ adúlúwọ̀ nípa àṣà ibílẹ̀. Àṣà ló n ṣoni di omolúábí, òun nì yóò mú èsin yóówù tí a bá gbà rí átúnṣe rere ṣe ní igbésí ayé wa, èyí nì yóò sì fì rí iṣẹ̀ ààtò àwùjọ ṣe. Kálukú ló gbọ̀dọ̀ bọ̀wọ̀ fún etò àti àṣà àwùjọ rẹ̀ kí ó tó le gbé ní alááfíà pẹ̀lú àwọn èniyàn àwùjọ rẹ̀. Itósọ̀nà àwọn àdàmòdì ẹ̀dà bíi Jòónú, Jeremáyà, Sálù àti Mínkàilù pọ̀n dandan ní àwùjọ, ẹ̀nikan ò lè dá èyí ṣe, ó pè fún ifọ̀wọ̀sowọ̀pọ̀ ẹ̀ni kòòkan tí ó gbọ̀ àgbọ̀yẹ̀ ètẹ̀ òdì àwọn arẹ̀nìjẹ̀ ní

àwùjọ láti yí aráyòókù ní ìrònú pò, èyí tí a gbà pé a fi tiọ̀rì aṣàtakò ìmúnìsìn ṣe nínú itupalẹ̀ yí

Iwé Itókasi

- Adeniran, A. (1995) Language Education Proficiency in Nigeria's National Policy on Education: A Critique in Owólabí, K. (Ed) Language in Nigeria, Ìbàdàn, Group Publishers
- Adéyemí, L. (2016) *Ìhà tí Àkínwùmi Íṣòlá kọ sí Èsì nínú Eré Onítàn Abẹ Aàbò ní ilàṅà Tíọ̀rì Aṣàtakò Imúnìsìn nínú Àṣà, Èrò àti Èdè nínú Íṣẹ́ Onà Aláwòmọ̀ Lítírẹ̀ṣọ̀ Àkínwùmi Íṣòlá* Olóòtú Dúró Adéléké
- Adéoyè, L. (1985), *Igbàgbó Ati Èsin Yorubá*. Ìbàdàn Evans Brothers
- Adéyemí, L. (2003). *The Yorubá Novel and Political Consaousness* A Study of the works of Owólabí, Yemitan, Olábimtán and Abíódún. Unpublished Ph. D. Thesis; Ilorin: University of Ilorin.
- Akínyemí, T. (1988) *Àkínwùmi Íṣòlá* in Ògúnbiyi (Ed) *Perspective on Nigerian Literatutre 1700 to the present*. Vol. 2, Lagos, Guardian Books.
- Akínyemí, T. (1998). "Varieties of Yorùbá Literature" in Ògúnrèmi, D. & Adédìran, B. (Eds). *Culture and Society in Yorbiland* Ìbàdàn: Rex Charlse Publication, pp. 168-176.
- Apiah, K. A (1995) The Post-colonial and the Postmodern in Ashcroft, B (ed) *The post-colonial Studies Reader*. Routledge, pp. 114-24
- Ashcroft, B. (1994), African and Ausralia: The post-colonial Connection, in Ogundipe Leslie&Davies (eds). *Research in African Literature* 25 (3), p. 165-7.
- Ashcroft, Bill, Griffith Gareth àti Tiffin, Hellen (1994). African and Australia:The post-colonial Connection in Ogundipè Leslie and Davies (Eds), *Reseach in African Literature* 25 (3), pp. 161-169.
- Bánjo, Ayò. (1995) "On Language Use and Modernity in Nigeria" in Kola Owólabi, (Ed) *Language in Nigeria*, Ìbàdàn: Group Publishers
- Eckford-Prossor, M. (2000). "Colonizing Children: Drama of Transformation", *Journal of Narrative Theory* (JNT). 30- (2) 237-365.
- Fálétí, A. (1972). *Ìdààmú Páàdi Míńkàilú*. Ìbàdàn: Onibonoje Press.
- Hamzat, A. (2007) *Àgbéyèwò Àṣà, Èsìn àti Ísèlú Nínú Àsàyàn Eré-Onítàn Yorùbá Ní Ilàṅà Tíọ̀rì Àtakò Imúnìsìn*. M. A. Dissertation, University of Ilorin.

- Hamzat, A. (2007) A postcolonial Approach to Òkédìjì's Cultural Restoration in *Sàngó* in *The Communicator Journal of the Department of Performing Arts*, University of Àbújá
- Hamzat, A. (2006) Science, Technology and The myth of Sàngó in the aesthetics of Yorùbá creative and literary arts in Dọpamú (ed)Loxall Society Initiative Publication, Ilorin. Unilorin Press
- Ìṣòlá, A. (1974). *Ó le kú*. Ìbàdàn. University Press Limited.
- Ìṣòlá, A. (1983). *Abé Aàbò*. Ìbàdàn. Onibonoje Press.
- Ìṣòlá, A. (1995). The Role of Literature in the Intellectual and Social Development of the African Child in Owólabí, K. (ed)*Language in Nigeria*. Ìbàdàn: Group Publishers, Pp. 311-322.
- Jasper, D. (1992). *The study of Literature and Religion: An Introduction*. London: Macmillan Academic and Professional Ltd.
- Mineke, S. (1977). "Knowledge is like an Ocean: Insiders outsiders, and the academy" *Research African Literatures*, 28 (4), PP. 121-141.
- Ogundeji, P. (1993). *Trends In the Plays of Akinwùmí Isólá* (mimeo)
- Ogundipe-Leslie, O. (1977). The Poetic of Fiction by YorùbáWriters: The case of *Ògbójú Ode nínú Igbó Irúnmòlè* by D. O. Fagunwa. ODÚ 16, Pp. 85-96
- Olúfàjo, A. (1995). *Ìsẹ̀fẹ̀ nínú Àsàyàn Ere-Onitàn Àpilẹ̀ko Yorubá*. Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the ReOuirement for the Degree of Doctor of Philosophy, Department of African Languages and Literatures, Obáfẹ́mi Awólówò University, Ile Ife.
- Olúfàjo, A. (1991). Political Satire in Olábimtán's Olàòrè Afòtẹ̀joyẹ̀nínú *Ifẹ African Languages and Literatures 3 in Honour of Professor Ayo Bamgbósé (olóótú)* F. A. Sóyẹ́mí ati L. O. Adéwólé, Department of African Languages and Literatures, Obáfẹ́mi Awólówò University, Ile Ife, 3, o. i 99-103
- Obafemi, O. (1986), A review of Theatre in Africa by Menecka Schipper in *Research in African Literature* 17 (2).
- Obafemi, O. (2002), Making a Deference through theatre in a Democracy" in Yerima and Akinwale (ed) *Theatre and Democracy in Nigeria*. Ibadan Kraft Books Ltd.
- Oláníyan, Tejúmólá (1988) Adébáyò Fálétí in Ògúnbiyi (Ed) *Perspective on Nigerian Literature 1700 to the present*. Vol. 2, Lagos, Guardian Books.
- Perry, D. (1980) Initiation in Jamaica Kincaid and Annie John in Zamara, L. P (Ed.). *Contemporary American Women Writers, Gender, Class and Ethnicity*. London: Longman.

- Said, E. (1973) *Orientalism*. London. Routledge and Kegan Paul
Said, Edward (2001) "From culture and Imperialism" in Rice and Waugh
Patricia (eds). *Modern Literary Theory*. London. Arnold.